

XALQ TA'LIMI MUASSASALARI XODIMLARINI QAYTA TAYYORLASH VA MALAKASINI OSHIRISH TIZIMI RIVOJLANISH KOMPETENSIYALARI

Shodmonaliyeva Muxayyo Baxodirovna

Andijon viloyati Izboskan
tumanidagi 15-DIMI direktori
Telefon: +998 94 561 35 35

Annotatsiya: *Ushbu maqolada xalq ta'limi muassasalari xodimlarini qayta tayyorlash va malakasini oshirish tizimi, uning rivojlanish jarayonlari hamda zamonaviy kompetensiyalarni shakllantirish masalalari yoritilgan. Pedagog kadrlar malakasini oshirish tizimining asosiy vazifalari, funksiyalari va huquqiy-me'yoriy asoslari tahlil qilingan. Shuningdek, yangi davlat talablari asosida rahbar va mutaxassis xodimlarda umumiy hamda xususiy kompetensiyalarni rivojlantirish zarurligi ta'kidlangan. Tadqiqotda xalqaro va mahalliy tajribalar solishtirilgan holda tizim samaradorligini oshirishga qaratilgan takliflar berilgan.*

Kalit so'zlar: *xalq ta'limi, malaka oshirish, qayta tayyorlash, pedagogik kompetensiya, rahbarlik malakalari, davlat talablari, kasbiy rivojlanish.*

Abstract: *This article examines the system of retraining and professional development of public education institution employees, its development processes, and the formation of modern competencies. The main tasks, functions, and legal-regulatory framework of the teacher professional development system are analyzed. The necessity of developing both general and specific competencies among managers and specialists based on the new state requirements is emphasized. The study provides suggestions to improve the system's effectiveness through the comparison of international and local practices.*

Keywords: *public education, professional development, retraining, pedagogical competence, leadership skills, state requirements, professional growth.*

Аннотация: *В данной статье рассматривается система переподготовки и повышения квалификации работников учреждений народного образования, процессы её развития и формирование современных компетенций. Проанализированы основные задачи, функции и нормативно-правовая база системы повышения квалификации педагогических кадров. Отмечена необходимость развития общих и специальных компетенций у руководителей и специалистов на основе новых государственных*

требований. В исследовании приведены предложения по повышению эффективности системы на основе сопоставления международного и отечественного опыта.

Ключевые слова: народное образование, повышение квалификации, переподготовка, педагогическая компетенция, управленческие навыки, государственные требования, профессиональное развитие.

Mamlakatimizda ta'lim tizimini modernizatsiya qilish, maktab boshqaruvini samarali yo'lga qo'yish va zamonaviy rahbarlik kompetensiyalariga ega bo'lgan kadrlarni tayyorlash masalasi dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Xususan, maktab direktorlarining zamonaviy rahbarlik kompetensiyalarini rivojlantirish jarayoni ta'lim sifatini oshirish, o'quv jarayonini innovatsion texnologiyalar asosida tashkil etish va jamoani samarali boshqarishga qaratilgan chora-tadbirlar bilan chambarchas bog'liqdir.

Bugungi kunda dunyo miqyosida ta'lim rahbarlarining kasbiy rivojlanishi uchun turli metodlar, liderlik yondashuvlari va kommunikativ boshqaruv uslublari joriy etilmoqda. Bu esa maktab direktorlarining strategik fikrlashi, ijtimoiy hamkorlikni rivojlantira olishi va zamon talablariga mos qarorlar qabul qilish qobiliyatini oshiradi. Shu boisdan, ushbu maqolada zamonaviy rahbarlik kompetensiyalarini shakllantirish va rivojlantirish usullari, ularning afzalliklari hamda ta'lim tizimida qo'llashning samarali yo'llari tahlil qilinadi.

Xalq ta'limi tizimidagi ta'lim muassasalari xodim(rahbar, pedagog va mutaxassis)larining malaka saviyasi ular kasbiy faoliyatining sifat mezonlaridan biri hisoblanadi. Shuning uchun ham mamlakatimizda ta'lim xodimlarining o'z kasbiy mahoratini eng yuqori darajaga ko'tarish majburiyati qonun yo'li bilan mustahkamlab qo'yilgan. Bunga esa ularning butun faoliyati davomidagi uzluksiz ta'limi orqali erishish mumkin bo'ladi.

Xalq ta'limi xodimlarini qayta tayyorlash va malakasini oshirish tizimi pedagoglar va rahbarlar tomonidan yangi ma'lumot, bilim, ko'nikma va malakalarni olishning bosh manbasi hisoblanadi, shuning uchun ham, aynan mazkur tizim, ma'lum ma'noda, tizim xodimlarining sohada amalga oshirilayotgan modernizatsiya jarayonlariga tayyorligi uchun mas'ul va shu bois alohida e'tiborga loyiq.

Pedagoglar uchun malaka oshirish tizimini Rossiyalik olimlar quyidagicha belgilaydilar:

- kasbiy mahoratini oshirish va malakasini oshirish, yangi mutaxassislik olmagan holda yangi funktsional vazifalarni o'zlashtirish uchun qo'shimcha pedagogik kasbiy tayyorgarlik dasturlarini amalga oshiradigan turli tashkiliy-huquqiy shakllardagi qo'shimcha ta'lim muassasalari majmui (E.M. Nikitin);

- qo'shimcha kasbiy ta'lim turi, ilgari olingan kasbiy bilimlarni yangilash va chuqurlashtirish, xodimlarning ishbilarmonlik fazilatlarini takomillashtirish, ularning kasbiy

faoliyat bilan bog'liq ta'lim ehtiyojlarini qondirish (E. A. Levanova, T. V. Pushkareva, M. L. Subocheva);

- shaxslarning ta'lim va rivojlanish darajasini har tomonlama takomillashtirishni amalga oshiradigan uzluksiz ta'lim va shaxsiy rivojlanish markazlari (P. G. Shchedrovitskiy).

Ko'pgina tadqiqotchilarning ta'kidlashlaricha, bugungi kunda dunyoda o'qituvchilarni tayyorlash, qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirishning yangi tizimlari izlanmoqda, ammo na mazmuni, na o'quv mashg'ulotlarining tashkiliy shakllari, na o'qitish uslublari bo'yicha yagona nuqtai-nazar mavjud emas [4].

An'anaviy o'qitish shakllarining mazmuni yangilanmoqda (malaka oshirish tizimida yangi kurslar, o'qitishning noan'anaviy shakllari, o'qitish individual va differentsiallashtirilgan va hk) joriy etilmoqda va ta'lim

yangi paradigmasining kontseptual asoslariga tayanib maxsus o'quv va malaka oshirish markazlari tashkil qilinmoqda

Kasbiy pedagogik ta'lim tizimida o'qituvchilarning kasbiy rivojlanishining asosiy funksiyalari diagnostik, kompensatsion, kognitiv, prognostik va adaptivdir.

Diagnostik funktsiya - bu qobiliyatlarni aniqlash, individual psixologik xususiyatlarni aniqlash va tayyorgarlik darajasi. Kompensatsion funktsiya - kasbiy bilim va ko'nikmalarni chuqur o'zlashtirish muhimligi bilan, ilgari olingan bilimlarning eskirishi, kasbiy ta'lim jarayonida psixologik va pedagogik bilimlarning etishmasligi bilan bog'liq bo'lgan ta'limdagi bo'shliqlarni bartaraf etish.

Kognitiv funktsiya bu o'qituvchi shaxsining kasbiy, intellektual va axborot ehtiyojlarini qondirishdir.

Bashorat qiluvchi funktsiya - bu ijodiy salohiyatni rivojlantirish, o'qituvchining kasbiy pedagogik faoliyatga tayyorligini ochib berish.

Adaptiv funktsiya - bu axborot madaniyatini rivojlantirish, o'z-o'zini tarbiyalashga o'rgatish, ta'lim muassasasi maqomini, mashg'ulot profilini, lavozimini, ish joyini o'zgartirganda faoliyatga yo'naltirish uchun zarur bo'lgan universal pedagogik texnologiyalar va tizimlarni ishlab chiqish qobiliyatlari.

Shunday qilib, o'qituvchilarning malakasini oshirish tizimi ilgari olingan kasbiy bilimlarni yangilash, chuqurlashtirish, ishbilarmonlik mahoratini oshirish, yangi funktsional majburiyatlarni yangi mutaxassislik olmagan holda va kasbiy faoliyat bilan bog'liq ta'lim ehtiyojlarini qondirishni amalga oshiradi.

Pedagogik kadrlarning malakasini oshirish tizimining etakchi yo'nalishi butun pedagogik faoliyat davomida muntazam o'qituvchi malakasini oshirish va shaxsini rivojlantirish, uning kasbiy pedagogik faoliyatga tayyorligini ta'minlash va uning ijodiy salohiyatini rivojlantirishdir. O'qituvchilarning malakasini oshirish tizimidagi o'quv jarayoniga ijodiy

yondashish, E.A.Levanovanning fikriga ko‘ra, nafaqat ma‘lum ma‘lumotlarni beradi, balki o‘qituvchining ijodiy qobiliyatlarini, yangi bilimlarni o‘rganish va amalda qo‘llash qobiliyatini rivojlantiradi [6].

Mehnat samaradorligining ko‘rsatkichi – pedagogik mahoratdir O‘qituvchi tomonidan malakaga ega bo‘lish yangi pedagogik texnologiyalar rivojlanib borishi bilan muntazam ravishda yangilanishi lozim bo‘lgan kasbiy bilim va ko‘nikmalar to‘plami sifatida qaraladi.

Mamlakatimizda ushbu tizimning samarali faoliyat ko‘rsatishi uchun barcha sharoitlar yaratilgani ta‘lim sohasida qabul qilingan me‘yoriy-huquqiy hujjatlarda o‘z aksini topgan. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2006 yil 16 fevraldagi «Pedagog kadrlarni qayta tayyorlash va malakasini oshirish tizimini yanada takomillashtirish to‘g‘risida»gi 25-son Qarori mazkur hujjatlar orasida alohida ahamiyatga ega [1, 2, 3].

Yuqorida qayd etilgan qaror bilan pedagog kadrlarni qayta tayyorlash va malakasini oshirish tizimiga majburiy talablar qo‘yildi; tizim tarkibiga kiruvchi bo‘linmalarning vazifalari belgilab berildi; qayta tayyorlash va malaka oshirishning tur va shakllari keltirildi; pedagog kadrlarni qayta tayyorlash va malakasini oshirish mazmuni va sifatiga umumiy talablar belgilandi; o‘quv yuklamasi hajmi va pedagog kadrlar tayyorgarligi saviyasiga talablar belgilandi.

2018 yilda Davlat talablari yana yangilandi. Mazkur Davlat talablari kompetentsiyaviy yondashuv asosida ishlab chiqildi va unda rahbar va mutaxassis xodimlarning quyida gi kompetentsiyalarga ega bo‘lishi belgilab qo‘yildi:

Umumiy kompetentsiyalar. Xalq ta‘limi tizimi rahbar va mutaxassis xodimlarining barcha toifalari uchun umumiy bo‘lgan kompetentsiyalar tarkibiga quyidagilar kiradi:

1. *Kommunikativ kompetentsiya.*
2. *Axborot kommunikatsiya texnologiyalari va media savodxonlik kompetentsiyasi.*
3. *O‘zini-o‘zi rivojlantirish, o‘z ustida ishlash kompetentsiyasi.*
4. *Mas’uliyat va moslashuvchanlik kompetentsiyasi.*
5. *Inklyuziv ta’limni joriy etish kompetentsiyasi.*
6. *Huquqiy kompetentsiya.*

Xususiy kompetentsiyalar. Xalq ta‘limi rahbar xodimlarining mehnat faoliyatiga bog‘liq bo‘lgan xususiy kompetentsiyalar:

1. *Boshqaruv kompetentsiyasi.*
2. *Moliyaviy-iqtisodiy kompetentsiya.*

Bugungi kunda xalq ta‘limi tizimi rahbar xodimlarini qayta tayyorlash va malakasini oshirish ishlari mazkur yangi Davlat talablari asosida tashkil etilmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. k-1. O‘zbekiston Respublikasining “Ta’lim to‘g‘risida” Qonuni. - "Barkamol avlod - O‘zbekiston tarakkiyotining poydevori".-Toshkent, "Shark", 1997 y.
2. k-2. Kadrlar tayyorlash milliy dasturi. - "Barkamol avlod -O‘zbekiston tarakkiyotining poydevori".-Toshkent, "Shark", 1997 y.
3. k-3. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2006 yil 16 fevraldagi “Pedagog kadrlar qayta tayyorlash va malakasini oshirish tizimini yanada takomillashtirish to‘g‘risida” 25-sonli Qarori.
4. c-0. В. И. Варющенко, О. В. Гайкова. Повышение квалификации в непрерывном образовании и развитии личности учителя //Научно-теоретический журнал. – 2015. - Выпуск 1 (22). – с. 20-29.
5. c-1. Никитин Э. М. Научно-организационные основы федеральной системы повышения квалификации в условиях реформирования образования / Э. М. Никитин. – М.: Изд-во РИПКРО, 1994. – 47 с.
6. c-2. Леванова Е. А. Проектирование последипломного педагогического образования: монография / Е. А. Леванова. – М. : Спутник, 2013. – 117 с.